

7. Рудницький, В. С. Внутрішній аудит: методологія, організація [Текст] / В.С. Рудницький. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 104 с.

8. Терехов, А. А. Аудит [Текст] / А.А. Терехов – М. : Финансы и статистика, 1998. – 512 с.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© І.О. Белебеха, Н.С. Акімова, Т.А. Наумова, 2009.

УДК 65.011.2:338.2

Н.М. Гаркуша, канд. екон. наук

І.В. Руденко, канд. екон. наук

Т.О. Сідорова, канд. екон. наук

ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто методику діагностики економічної безпеки підприємства в умовах нестабільної економіки України.

Рассмотрена методика диагностики экономической безопасности предприятия в условиях нестабильной экономики Украины.

Methods of diagnostics of the enterprise's economic safety in the conditions of Ukraine unstable are considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність постійного дотримання економічної безпеки обумовлена наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення поставлених цілей. Система управління на підприємстві повинна перебувати у стані постійного очікування сигналів загрози з боку зовнішнього і внутрішнього середовищ та адекватного реагування на них. Саме тому в умовах нестабільної економіки України необхідна системна методика діагностики економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття економічної безпеки та методи її діагностики не так давно стали предметом пильної уваги вітчизняних науковців і практиків. Вагомий внесок у вирішення і розробку методики діагностики економічної безпеки внесли такі вітчизняні вчені, як І.А. Бланк, Г.В. Івашенко, А.М. Бандурка, О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, Т.Ф. Косянчук, В.В. Лук'янова, Н.І. Майорова, В.В. Швид, Н.М. Євдокимова, А.В. Кирієнко, Г.О. Швиданенко, О.І. Олексюк, М.В. Афанасьєв, Г.В. Білоконенко, А.Е. Воронкова та ін.

Серед зарубіжних вчених слід назвати А.П. Градова, Г.Л. Азоєва, А.П. Челенкова, О.О. Груніна, Н.Е. Зими́на, Е.А. Олейникова, Є.А. Уткіна, Є.Ф. Бріґхема та ін. Слід відзначити, що поняття економічної безпеки в літературі трактується по-різному. Також не існує єдиного підходу щодо методики діагностики цього показника в сучасних умовах нестабільної економіки України. Тому, віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, вважаємо за необхідне зробити уточнення щодо поняття економічної безпеки підприємства та запропонувати єдиний методичний підхід до його діагностики.

Мета та завдання статті. Метою статті є розробка методики діагностики економічної безпеки підприємства.

Відповідно до мети, завданнями наукового дослідження є:

- уточнення поняття економічної безпеки підприємства;
- розробка єдиної методики діагностики економічної безпеки підприємства в умовах нестабільної економіки України;
- уточнення системи показників діагностики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показало дослідження, поняття економічної безпеки у вітчизняній спеціалізованій літературі вражає своєю багатозначністю. Проте єдиного підходу до визначення цієї категорії не існує. Одні автори економічну безпеку трактують як «стан і можливість економічної системи протистояти загрози руйнування її структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку» [4, с. 60]. Таке визначення, на наш погляд, є досить узагальнюючим і більш спрямованим на протистояння зовнішнім загрозам. Інші автори під економічною безпекою підприємства мають на увазі «такий стан справ на підприємстві, що визначається керівництвом і власниками як задовільний (прийнятний, бажаний, цільовий) і може підтримуватися протягом визначеного часу» [1, с. 251]. Це поняття, на нашу думку, також необхідно конкретизувати. Найбільш послідовним і повним нам бачиться визначення економічної безпеки підприємства як «стану корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, який гарантує найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [3, с. 296].

Вивчення літературних джерел показало відсутність єдності і в методиці діагностики економічної безпеки підприємства. Ряд авторів пропонують для діагностики економічної безпеки обчислювати відносні показники фінансової стійкості та платоспроможності. Інші вважають за необхідне використання абсолютних показників фінансової

стійкості та банкрутства підприємства тощо. Але названі показники відображають лише одну складову економічної безпеки підприємства – фінансову. Не враховуються кадрова, інтелектуальна, технічна, інформаційна та ін. І ми приєднуємося до тих авторів, які пропонують комплексний підхід до діагностики економічної безпеки підприємства.

Типову структуру функціональних складових економічної безпеки наведено на рисунку.

Рисунок 1 – Типовий перелік функціональних складових економічної безпеки підприємства (організації)

Слід відзначити, що кожна функціональна складова має свої чинники, які впливають на рівень економічної безпеки. Взагалі діагностику економічної безпеки підприємства пропонуємо виконувати у такій послідовності:

1) виявлення внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають економічну безпеку підприємства, аналіз та оцінка ступеня їх впливу;

2) розрахунок узагальнених показників економічної безпеки для кожної з функціональних складових;

3) розрахунок інтегрального показника економічної безпеки підприємства;

4) розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки, та оцінка їх ефективності.

Для оцінки кожної функціональної складової економічної безпеки обираються й обчислюються свої аналітичні показники. Так, оцінка фінансової складової економічної безпеки може бути виконана на основі багатофакторної моделі Е. Альтмана, яка дає можливість прогнозувати ймовірність банкрутства підприємства. Проте коефіцієнти цієї моделі були отримані в США, що не дозволяє в разі її безпосереднього використання забезпечити вірогідність результатів в умовах України і вимагає додаткових досліджень.

Велику вірогідність оцінки фінансової безпеки, на наш погляд, може забезпечити підхід, який дозволяє випередити ступінь фінансової стійкості. Це показники забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування (абсолютні показники фінансової стійкості). Залежно від значень оцінних показників виділяють п'ять областей фінансової стійкості (областей ризику). Їх можна зіставити з п'ятьма рівнями фінансової безпеки, а саме:

- абсолютної фінансової стійкості (абсолютної безпеки);
- нормальної фінансової стійкості (нормального рівня безпеки);
- хиткого фінансового стану (нестабільного рівня безпеки);
- критичного фінансового стану (критичного рівня безпеки);
- кризового фінансового стану (кризового рівня безпеки).

Рівень інтелектуальної складової економічної безпеки може бути визначений за допомогою наступних показників (коефіцієнтів):

– плинності працівників високої кваліфікації (відношення кількості працівників, що звільнилися, до загальної кількості працівників відповідної кваліфікації);

– питомої ваги інженерно-технічних кадрів і науковців (відношення їхньої кількості до всієї кількості працівників);

– показника винахідницької (раціоналізаторської) активності (відношення кількості винаходів (рацпропозицій) до кількості усіх працівників чи інженерно-технічних працівників);

– показника освітнього рівня (відношення кількості осіб, що мають повну вищу або середню спеціальну освіту відповідно до профілю діяльності підприємства, до загальної кількості працівників).

Для кадрової складової рівня економічної безпеки вносять зміни до складу показників. У низці випадків показники інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки підприємства поєднують.

Ці й інші аналогічні показники доцільно, на нашу думку, порівнювати з показниками інших підприємств та аналізувати в динаміці.

Показники рівня технологічної безпеки можуть бути розраховані аналогічно до двох попередніх складових, проте склад показників буде дещо іншим. Так, наприклад, варто використовувати показники, що характеризують технологічний потенціал і технологічну безпеку підприємства (з урахуванням економічних результатів їхньої діяльності):

- рівень прогресивності технології (відношення кількості використовуваних прогресивних сучасних технологій до загальної їх кількості на підприємстві);

- рівень прогресивності продукції (відношення кількості найменувань вироблених нових прогресивних видів продукції до загальної їх кількості);

- рівень технологічного потенціалу (частка технічних і технологічних рішень на рівні винаходів у загальній кількості нових рішень, що використовуються у виробничому процесі).

Рівень правової безпеки може бути визначений залежно від співвідношення втрат, яких зазнало підприємство (як реальних, так і у вигляді втраченої вигоди) внаслідок порушення правових норм і загального розміру усунення юридичною службою втрат. Для оцінки може бути запропонована така шкала:

- втрат немає – абсолютна правова безпека;

- частка правових втрат від 0 до 25% – нормальна правова безпека;

- 25...50% – нестабільний стан;

- 50...75% – критичний стан;

- 75% ...100% – кризовий стан.

Рівень силової складової економічної безпеки підприємства може бути визначений на основі оцінки ймовірності реалізації певних загроз, що заподіюють шкоду майну підприємства та конкретним особистостям, особливо керівництву і провідним спеціалістам. Ця ймовірність може бути розрахована об'єктивно як частота негативних впливів у минулому і поточному періодах діяльності підприємства – чи суб'єктивно – методом експертних оцінок. При цьому необхідно враховувати можливі збитки внаслідок реалізації загроз.

Слід зазначити, що аналогічним чином можна визначити рівні безпеки кожної з розглянутих вище складових. Проте на практиці це

зробити складно, оскільки для більшості складових економічної безпеки важко оцінити ймовірності та величини можливих втрат.

Оцінку рівня ринкової безпеки можна виконати методом SWOT – аналізу, суть якого полягає в оцінці ступеня відповідності внутрішніх можливостей підприємства зовнішнім (що генеруються ринковим середовищем).

Рівень екологічної безпеки підприємства може бути визначений як середнє з рівнів окремих його чинників: ушкодження ландшафту, енергетичне забруднення середовища, утворення смітників відходів виробництва, забруднення водного і повітряного середовищ.

Рівень інформаційної складової економічної безпеки визначається шляхом використання неповної, неточної та суперечливої інформації у процесі прийняття управлінських рішень.

Як показники рівня інформаційної безпеки можуть бути використані такі коефіцієнти:

- повноти інформації (відношення обсягу інформації, що є в розпорядженні особи, яка приймає рішення, та обсягу інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення);

- точності інформації (відношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу наявної інформації);

- суперечливості інформації (відношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації).

Після оцінки кожної складової економічної безпеки визначається її рівень в цілому, який визначається у такій послідовності:

- 1) переводяться у відносні оцінки показники рівнів кожної зі складових економічної безпеки;

- 2) визначається вагомість кожної зі складових економічної безпеки;

- 3) розраховується інтегральна оцінка економічної безпеки як середньозважена складових.

Чим вона ближче буде до одиниці, тим вищий рівень економічної безпеки. Оцінка нижче 0,5 буде свідчити про послаблення економічної безпеки підприємства. Аналіз окремих складових дозволить уточнити, звідки виходять загрози.

Висновки. Запропонована методика діагностики економічної безпеки підприємства особливо необхідна в умовах нестабільності економіки України. Результати аналізу й оцінки рівнів, що становлять економічну безпеку, мають бути покладені в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам. Це, в свою чергу, сприятиме розширенню адаптаційних можливостей підприємств до

змін умов господарської діяльності та створенню умов їх стабільного функціонування й розвитку.

Список літератури

1. Гетьман, О. О. Економічна діагностика [Текст] : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / О. Гетьман, В. Шаповал. – К. : Центр навч. літератури, 2007. – 307 с.

2. Діагностика стану підприємства: теорія і практика [Текст] : монографія / А. Е. Воронкова [та ін.] ; за заг. ред. А. Е. Воронкової. – Х. : ПНЖЕК, 2006. – 448 с.

3. Економічна діагностика [Текст] : навч. посібник / Т. Ф. Косянчук [та ін.] ; за заг. ред. Т. Ф. Косянчук. – Львів : Новий Світ–2000, 2007. – 452 с.

4. Котелевская, Н. В. Экономическая диагностика предприятия: просто о сложном [Текст] : монография / Н. В. Котелевская. – К. : Консульт, 2007. – 160 с.

5. Трененков, Е. М. Диагностика в антикризисном управлении [Текст] / Е. М. Трененков, С. А. Дведернидова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 3–25.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.М. Гаркуша, І.В. Руденко, Т.О. Сидорова, 2009.

УДК 656.81:659.11

І.О. Белебеха, д-р екон. наук, проф.

Н.С. Герасимова, ст. викл.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВАРТОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Подано результати дослідження методичних підходів щодо формування вартості послуг підприємств готельного бізнесу.

Представлены результаты исследования методических подходов к формированию стоимости услуг предприятий гостиничного бизнеса.

In the article the results of research of methodical approaches are presented to forming of cost of services of enterprises of hotel business.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні в Україні спостерігається посилення конкуренції в готельній індустрії при низькому рівні використання ємності готелів, великій питомій вазі непродуктивних витрат, пов'язаних з невикористанням номерного фонду. У таких умовах спроби збільшити прибуток готелю шляхом під-